

რა სურთ ბავშვებს

თინათინ შერვაშიძე

პედაგოგიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ანოტაცია

დღეს, კომპიუტერიზაციის ხანაში, ძნელია სწავლების პროცესით დააინტერესო ბავშვი, რომლის თვალსა და გულს ათასი სატყუარა იპყრობს, ამიტომ პედაგოგს ევალება განუწყვეტელი ფიქრი, შრომა და ბავშვის ინტერესების მიმართულებით სვლა. ამ ინტერესების გარკვევაში კი პატარების ჩანაწერები გვიყვებიან რა სურთ ბავშვებს? – ეს არ არის რიტორიკული შეკითხვა, მასზე პასუხი ბევრად განაპირობებს სასწავლო-საგანმანათლებლო პროცესის სწორი მიმართულებით სვლას. ამიტომ ჰკითხეთ თქვენს პატარებს... სკოლის დაწყებით კლასებში მათი სურვილები მასწავლებლებთან დაკავშირებით აკუმულირდება შემდეგ სიტყვებში: სამართლიანობა, სიყვარული, სილამაზე, პედაგოგიური თმენა და ურთიერთპატივისცემა. მასწავლებელმა კლასში შესვლის პირველივე წუთებიდან უნდა განაწყოს ბავშვები ნდობითა და პატივისცემით მასწავლებლისა და საგნისადმი. შემდეგ კი ისინი უფრო გაბედულად საუბრობენ თავიანთ სურვილებზე, ოცნებებზე და ერთად აყალიბებენ ქცევის მართვის სისტემას. ბავშვის უფლებების კონვენციაზე დაყრდნობით სკოლა უნდა გახდეს უსაფრთხო გარემო, სადაც დაცული იქნება ბავშვის ფსიქოლოგიური, ფიზიკური, ინტელექტუალური განვითარების უფლებები. გასაკეთებელი ჯერ კიდევ ბევრია.

საკვანძო სიტყვები:

“ერთხელ (არაბ ფილოსოფოს) გაზალის ჰკითხეს, როგორ მიაღწიე ასეთ მაღალ საფეხურს მეცნიერებაშიო? იმით, რომ არ მრცხვენოდა მეკითხა ის, რაც არ ვიცოდით – უპასუხა მან”.

საადი

დღეს, მსოფლიო პროგრესისა და გლობალიზაციის საუკუნეში, ცხოვრების აჩქარებულმა ტემპმა კიდევ უფრო გაართულა სწავლებისა და აღზრდის ისედაც რთული პროცესი. კომპიუტერიზაციის სწრაფ ეპოქაში ძნელია დააინტერესო ბავშვი, რომლის თვალსა და გულს უამრავი მაცდუნებელი სატყუარა იპყრობს. XXI საუკუნის პედაგოგს, სასწავლო-საგანმანათლებლო დაწესებულებაში დარჩენისას, საკმაზე მეტი ემოციური მოთხოვნები და პრეტენზიები წაეყენება. პედაგოგიური პროცესების ცენტრში დგას ბავშვი, თავისი ემოციური მდგომარეობით, გემოვნებით, ფსიქო-ფიზიკური შესაძლებლობით, ასაკთან შესაფერისი ინტერესებით და მიღწეული შედეგი მხოლოდ ამ შესაძლებლობებს უნდა ეფუძნებოდეს. ამიტომ პედაგოგს ევალება განუწყვეტელი ფიქრი და შრომა იმაზე, თუ როგორ აიმაღლოს ოსტატობა, როგორ მიიღოს ჭეშმარიტი ცოდნა, რომლითაც ბევრად სრულყოფილი იქნება თავის საპატიო საქმეში – მომავალი თაობის სწორად აღზრდასა და განათლებაში.

ჟან-ჟაკ რუსო ამბობდა: “ზუნებას სურს, რომ ბავშვები, სანამ დიდები გახდებოდნენ, ბავშვები იყვნენ... ბავშვებს დანახვის, ფიქრისა და შეგრძნობის თავიანთი, საკუთარი მანერა აქვთ და ყველაზე დიდი უგნურება ის არის, როცა ჩვენი მანერით მის შეცვლას მოვისურვებთ”.¹

- დიახ, როგორ ვასწავლოთ? ეს კითხვა მარადიულია და ვერც ერთი გამოჩენილი მოაზროვნე თუ გამოცდილი პედაგოგი თავს ვერ აარიდებს მას. ამიტომ მოდით ჩავხედოთ ბავშვებს თვალეში და ვკითხოთ: რა სურთ მათ? რას ელიან ისინი მასწავლებლებისაგან? სიხარულით აღებენ თუ არა სკოლის კარს?... როგორ აისახება მასწავლებლის გარეგნობა და ხასიათი ამ ცოცხალ “სარკეში”? როგორ ღებულობენ მასწავლებლის პიროვნებას და მოქმედებებს... ჩავიხედოთ და შევასწოროთ ის, რაც შესასწორებელია საქციელში, იერსახეში, დამოკიდებულებებში... ჩვენ უნდა მოვუსმინოთ მათ და გავანალიზოთ მათი სურვილები და შეხედულებები, რაც გამოიწვევს ჩვენს მიზნებს შორის განსხვავების შემცირებას. ამას შეიძლება, ჩვენს შორის “სარკული ქცევა” ვუწოდოთ. მოდით ერთად ჩავიხედოთ “სარკეში” – მივყვეთ 7-დან 12-წლამდე ბავშვების ნააზრევს.

ექვსი-შვიდი წლის ბავშვი მასწავლებელზე ფიქრობს იმის მიხედვით, თუ როგორ ეპყრობა იგი მას: “მე მიყვარს ჩემი მასწავლებელი, იმიტომ რომ სულ კარგ ნიშნებს მიწერს და მაქვს”. “მე იმიტომ მიყვარს, რომ მეფერება და მიღიმის”, “მას არასოდეს არ ვავიწყდები და ყოველთვის მეხმარება, ამიტომ მიყვარს”. – ეს თავს იყრის ბავშვის პიროვნების ირგვლივ, განსაკუთრებულად სწავლების პირველ წელს და დადებითად აისახება მათში.

მასწავლებლის გარეგნობას ბავშვებისთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს: “მე ის მომწონს (მიყვარს), იმიტომ რომ ის ძალიან თანამედროვეა”... “იმიტომ რომ, მას ცისფერი თვალები და ლამაზი კაბა აქვს”; “მე ის მიყვარს იმიტომ, რომ ძალიან ლამაზია”; მაგრამ მიაქციეთ ყურადღება! პატარების სიყვარული უფრო მეტია, ვიდრე თვალთ დანახული სილამაზე. ისინი გულითაც გრძნობენ და ამბობენ: “მე ის მიყვარს, იმიტომ რომ ის დიდია (მოხუცია, ოცდაათს გადაცილებული) და კეთილია” – ბავშვები იწყებენ მთავარი ადამიანური ღირებულებების ნელ-ნელა გარჩევას. ე.ი. სადაც ცენტრში დგას ბავშვი, სადაც მოსწავლესა და მასწავლებელს შორის რკინის ფარდა არ არის, იქ თვალი თვალს ხედავს, გული გრძნობს გულს და გონებაც ერთი მიმართულებით მუშაობს.

საშუალო სკოლის დაწყებით კლასებში განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს შექების, წახალისების ნებისმიერ ვერბალურ თუ არავერბალურ ფორმას (ღიმილს, თავზე ხელის გადასმას, მცირედ საჩუქარს). ნებისმიერი ეს ფორმა დადებითად და მყისიერად აისახება მოსწავლის ქცევაზე. მას ასევე არამყისიერი, შორს მიმავალი შედეგები გააჩნია, რომლებიც მოსწავლეს უფრო მოტივირებულად და მიზანდასახულად განაწყობს. ამისდა მიუხედავად მოსწავლეთა ხშირი შექება მაინც არ არის რეკომენდირებული: I – იგი ბავშვს უჩენს განსაკუთრებულობის შეგრძნებას; II – გამოაცალკევებს კოლექტივისაგან – სოციუმთან გაუცხოვება; III – ადუნებს მის სწრაფვას განვითარებისაკენ.

სხვაგვარად რომ ვთქვათ: გარკვეულწილად, ზედმეტი ქება ძალადობის უტყუარი ფორმაა დამღუპველი შედეგით.

¹ ჟან-ჟაკ რუსო „ემილი ანუ აღზრდის შესახებ“, თბ. 1949წ. გვ. 111.

მესამე კლასისათვის მასწავლებლისადმი სიყვარული იშვიათად არის დამოკიდებული მიღებულ ნიშნებზე, პირად დამოკიდებულებებსა და გარეგნობაზე. ბავშვი იწყებს მასწავლებლის შეფასებას არა მაღალი ნიშნების დაწერით, არამედ მისი პიროვნულობის ისეთი მახასიათებლებით, როგორცაა კეთილშობილება, სიკეთე, სისპეტაკე, სათნოება... ეს “ახალი” თვისებები ფართო შესაძლებლობებს წარმოშობს ბავშვისა და უფროსის კომუნიკაციისათვის. თვით ბავშვები მათ მიერ “აღმოჩენილ” ამ ახალ მახასიათებლებს დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ.

9-10 წლის ბავშვები თავიანთ თხზულებებში ხშირად იყენებენ სიტყვებს “კეთილი” და “სამართლიანი” და ამ გზით გვიჩვენებენ, თუ რას ელიან თავიანთი მასწავლებლისაგან. აი, რას წერენ ისინი: უყვართ “... იმიტომ, რომ ყოველთვის გვეკითხება გაკვეთილის წინ, გაგვიძნელდა თუ არა გაკვეთილის შესრულება და თუ ვინმე ვერ გაიგებს რაიმეს, ის აგვიხსნის, არასოდეს გვიბრაზდება, “... იმიტომ რომ ყველაფერს გვაგებინებს”.

“... იმიტომ, რომ არ ჰყავს გამორჩეულები, სამართლიანია, “... იმიტომ, რომ ყოველთვის სწორად აკეთებს”.

ასეთ მასწავლებელს, განსაკუთრებით, დაწყებით კლასებში “ყოველთვის უნდა ახსოვდეს, რომ პატარებისთვის ის თითქმის ყოველთვის იდეალური და უდავო ავტორიტეტია. “მე მინდა მას ვგავდე”, ამბობენ ისინი. სკეპტიკოსი იკითხავს: რა საჭიროა ვიცოდეთ რას ფიქრობს თითოეული ბავშვი? მასწავლებელი ხომ, მეცნიერული თეორიებითა და ცოდნა-ჩვევათა ერთიანობით შეიარაღებული შედის საკლასო ოთახში? მე მას ვპასუხობ: მოქმედების ცოდნა დამოკიდებულია მიზეზის, ცოდნაზე და ამ უკანასკნელს თავის თავში შეიცავს (ბ. სპინოზა) და როგორც კ. უშინსკი ამბობს: “თუ პედაგოგიკას სურს აღზარდოს ადამიანი ყოველმხრივ, ჯერ უნდა გაიცნოს იგი ასევე ყოველმხრივ”. ამიტომაც უნდა ვკითხოთ და გავიგოთ: რა სურთ, რა უხარიათ, რატომ უყვართ, ან არ უყვართ ბავშვებს.

საშუალო კლასებში, 11-12 წლის ბავშვებს უფრო “ნათელი თავები” აქვთ და მასწავლებელთა შედარებებით ახდენენ მათ დახასიათებას: ყველა მასწავლებელი უყვართ, რომლებიც სამართლიანი და ჭკვიანია, აქვთ კარგი თვისებები, მაგრამ არიან ისეთებიც, რომლებიც არ მოსწონთ, როცა “... უნდა მაშინვე გავიგო ყველაფერი, მაგრამ ზოგიერთი ჩვენთაგანი ვერ აკეთებს ამას. ეს მე არ მომწონს და ამიტომ ვცელქობ, ისიც არ მომწონს, რომ ხშირად არ მიძახებს, თუმცა ხელს ვწევ”. აი, ამ შემთხვევაში ეკარგებათ მათ სწავლისადმი ინტერესი და მოტივაცია, რომ იყვნენ უკეთესები. მათთვის გაკვეთილი მიმზიდველი აღარ არის. ინტერესი, ხომ ყოველთვის მიმართულია ადამიანისათვის ემოციურად მიმზიდველი საგნისადმი. მისი უქონლობა და სიღარიბე ბავშვის ცხოვრებას უფერულსა და უშინაარსოს ხდის, ხელს უშლის განვითარებისაკენ სწრაფვას. ამიტომ, ატრაქციას, როგორც პოზიტიური შეფერილობის მქონე ურთიერთობას, დიდი მნიშვნელობა აქვს არა მხოლოდ უმაღლესი სკოლის სასწავლო პროცესში, არამედ სასკოლო ასაკის ბავშვების აღზრდაშიც სასიკეთო როლს თამაშობს. ატრაქციის ელემენტები სასწავლო-საგაკვეთილო სისტემაში ხშირად უნდა ჩანდეს. სწორედ, ურთიერთგაგების დეფიციტი წარმოშობს ბარიერს მასწავლებელსა და მოსწავლეს შორის.

იმისათვის, რომ გავიგოთ რა სურთ ბავშვებს, არ უნდა დაგვავიწყდეს პატარა ადამიანების ყველაზე საყვარელი და სახალისო აქტივობა – თამაში. ადამიანთა

აქტიობის ამ ფორმას უხსოვარი დროიდან იყენებდნენ სწავლების პროცესში და ჩვენც ხშირად უნდა მივმართოთ მას. თამაშების ორგანიზება სკოლაში, პედაგოგიკური თამაშები სწავლების პროცესში აქტიური სწავლების მეთოდებს შორის ღირსეულ ადგილს იკავებს. ეს საკითხი კვლევის ცალკე თემაა, ჩვენ მხოლოდ ამ მიმართულებით ბავშვების სურვილებზე შევჩერდებით და მოკლედ მოგახსენებთ.

“დღეს კლასში დიდი მხიარულება გვქონდა, ჩვენმა ინგლისურის მასწავლებელმა გვათამაშა. მაგრამ, ის ყოველთვის არ გვამღევს თამაშის უფლებას. მე ის მიყვარს, როგორც ჩემი დედიკო, - წერს IV კლასელი ბიჭი. ვერც ერთი ელექტრონული წიგნი ვერ შეედრება ამ ურთიერთობებში მიღებულ შთაბეჭდილებებს, ამ აქტივობებში განცდილ სიხარულს და გათავისებულ ცოდნას.

ამბობენ, რომ გამოუცდელი მასწავლებლები პირველსავე გაკვეთილს ხშირად სახალისო აქტივობებით იწყებენ. ალბათ, რამდენად გაამართლებს ეს მიდგომა დამოკიდებულია იმაზე, თუ რა ტიპის და ასაკის ბავშვებთან უწევს შესვლა. სახალისო აქტიობა, შეიძლება, ყოველთვის არ აღმოჩნდეს კლასთან ურთიერთობის საუკეთესო გამოსავალი და ის ქაოსში გადაიზარდოს.

გამოცდილი მასწავლებლები ამბობენ, რომ წარმატებული მართვის საიდუმლო კლასის ორგანიზებაშია: ისინი კლასის მართვას ხშირად ქცევის წესების გაცნობით იწყებენ. მასწავლებელმა კლასში შესვლის პირველი წუთებიდან უნდა განაწყოს ბავშვები ნდობითა და პატივისცემით მასწავლებლისა და საგნისადმი. მნიშვნელოვანია ქცევის წესები მოსწავლეებთან ერთად შეიქმნას. ისინი ჩართულები არიან წესების შემუშავებაში და რამდენიმე სოციალურ უნარს ერთად ინვითარებენ (კოლექტიურად და ჯგუფური მუშაობის სხვისი აზრის მოსმენა-გაზიარების, კონსენსუსის და ა.შ.). მნიშვნელოვანია, რომ ყველა ინდივიდში დევს თავდაცვის პირველყოფილი ინსტიქტი, ამიტომ უმცროს კლასელი ბავშვიც კი საკუთარი სიცოცხლის თუ სხვათა პიროვნულ უფლებებს იცავს საფრთხისაგან, რაც კარგად ჩანს ქცევის წესების შემუშავებისას განხორციელებულ აქტივობებში.

ასევე მნიშვნელოვანია, რომ 11-12წლის ბავშვები გაცნობიერებულად (მასწავლებლის მიერ შესაბამისი განმარტებების შემდეგ) ინტერესით ისმენენ ბავშვთა უფლებათა კონვენციის შესახებ. საქართველო, ხომ აღნიშნულ კონვენციას 1994 წელს შეუერთდა. მხოლოდ კონვენციაში წარმოდგენილი ოთხი ძირითადი კატეგორიის: სიცოცხლე, განვითარება, დაცვა და მონაწილეობა, გაცნობის შემდეგ. ისინი უფრო გაბედულად საუბრობენ თავიანთ სურვილებზე, ოცნებებზე და მათთან ერთად ვაყალიბებთ ქცევის მართვის სისტემას. სისტემა ზრდის მოსწავლეთა პასუხისმგებლობას, ისინი მუშაობენ თვითშეფასებაზე და იციან, რომ არსებობს სანქციებიც სხვისი უფლებების დარღვევის შემთხვევაში. ამ სისტემაში ჩართულები არიან მშობლები, რომლებიც შეფასების ბარათების საშუალებით იღებენ ინფორმაციას საკუთარი შვილის ქცევის შესახებ.

ჩემი აზრით, ქცევის სისტემის ჩამოყალიბებისას მასწავლებელმა შემდეგი მიმართულებები უნდა გაითვალისწინოს:

1. მოსწავლეებმა ერთმანეთისაგან გამოიჯნონ ბავშვთა უფლებები და მოვალეობები;
2. მოცემულ სიტუაციის გაანალიზებით განსაზღვრონ ბავშვთა უფლებები;

3. ბავშვთა უფლებები კონვენციაში ასახულ უფლებებთან შესაბამისობაში მოიყვანონ;
4. უფლებები შეუსაბამონ მოვალეობებს;
5. მოიფიქრონ სანქციები თითოეული პუნქტის დარღვევისათვის;
6. შექმნან შეფასების ბარათები;
7. იქონიონ მშობლებთან წერილობით ურთიერთობის სქემა.

კონვენციაზე დაყრდნობით სკოლა უნდა გახდეს უსაფრთხო გარემო, სადაც დაცული იქნება ბავშვის ფსიქოლოგიური (- პატივს სცემენ მათ თავისუფალ აზრს და პიროვნულ თავისებურებებს), ფიზიკური - (მოსწავლეთა ჯანმრთელობა, არ ექმნება საფრთხე (!) - ეს საკითხი რჩება „აქილევსის ქუსლად“ ქართულ განათლების სისტემაში; ვგულისხმობ 10კგ-იან ჩანთებს უმცროს სასკოლო ასაკში, ფიზიკური აღზრდის ნაკლოვანებებს და ა.შ. მაგრამ ეს მტკივნეული საკითხი ჩვენი სტატის თემა დღეს ვერ გახდება) ინკლუზიური განათლების უფლება - სადაც სხვადასხვა ეროვნების, რელიგიის, სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მოსწავლეები პატივს სცემენ ერთმანეთს. დიახ, გასაკეთებელი ჯერ კიდევ ბევრია!

მასწავლებლო! თუ შენ იცი სხეულის გაკაჟების, ნებისყოფის გამოწრთობის, გულის გაკეთილშობილების, გონების გავარჯიშების და განსჯის გაწონასწორების საშუალება, - მამასადამე, აღმზრდელი ხარ! მანამდე კი ჰკითხე თქვენს გოგობიჭებს, რა სჭირდებათ ბედნიერებისათვის? რა სურთ ბავშვებს? წახალისეთ მათი მშვენიერი ინსტინქტები, მაშინ „მე“ ხშირი აღარ იქნება და „ჩვენ“ იშვიათი. შეაჩვიეთ ისინი არა მარტო აზროვნებას, არამედ წადილსაც და თუ ეს წადილი ერთი მიმართულებით იქნება ცნობილი ფრანგი განმანათლებლის ჟან-ჟაკ რუსოს მოწოდებაც: „ბავშვმა უნდა გააკეთოს ის, რაც მას სურს, მაგრამ უნდა სურდეს ის, რაც ჩვენ“ - შესრულებული იქნება.

ჩვენი დაკვირვებით და ყოველივე ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ: თანამედროვე განათლების სისტემაში უმნიშვნელოვანესი წინააღმდეგობა ეს არის წინააღმდეგობა მოტივაციასა და სტიმულირებას შორის (მასწავლებელს არ შეუძლია მოსწავლეს არ სურს). სახელმწიფო პოლიტიკა განათლების სისტემის რეფორმის საქმეში ჰუმანურ პრინციპებს უნდა დაეფუძნოს, რათა ერთის მხრივ მასწავლებლები აღარ უჩიოდნენ მოსწავლეებს, რომ მათ არ სურთ სწავლა, ხოლო მოსწავლეები უკმაყოფილონი არ იყვნენ სწავლების სირთულით, ერთგვაროვნებითა და უინტერესობით. ამიტომ განათლების სისტემის, სკოლების განვითარებისა და მოდერნიზაციის თანამედროვე ტენდენციებზე დაყრდნობით, საჭიროა:

1. აღზრდის, განათლებისა და სწავლების პროცესებისადმი სწორი მსოფლმხედველობითი პოზიცია - ჰუმანური, ბავშვზე ორიენტირებული აქტიური სწავლების მეთოდებით (რაც სურთ ბავშვებს!).
2. მოსწავლის პიროვნებისადმი პატივისცემის გრძნობა (რაც სურთ ბავშვებს!).
3. მოსწავლის ასაკობრივი და ინდივიდუალური თავისებურებების გათვალისწინებით აგებული სასწავლო პროცესი (რაც სურთ ბავშვებს!).
4. სკოლა, სადაც სილამაზის შეცნობის გზით აზიარებენ ბავშვებს რეალურ სამყაროს და განუვითარებენ ამ სამყაროში ადაპტაციისა და რეალიზაციის უნარებს (რაც სურთ ბავშვებს!).

ჩვენი ქვეყნის მომავალი დამოკიდებულია ახალი თაობის განვითარებაზე, მათი განათლების დონეზე, რაშიც უდიდესი როლი შეაქვს პედაგოგს. პიროვნების ინდივიდუალურობა შეადგენს მთლიანი საზოგადოების სიმდიდრეს და ყოველგვარი შემოქმედებითი შეზღუდვა პიროვნების გამოვლინებისა და განვითარების მიმართ შლის მის შემოქმედებით პოტენციალს. ვერანაირი კანონი ზოგადი განათლების ეროვნული გეგმა თუ კონვენცია ვერ შეცვლის მასწავლებლის ცოცხალი სიტყვის ძალას, კლასში გამეფებულ აქტიურ გარემოს, სადაც მთავარი მამოძრავებელია ბავშვის სულიდან წამოსული შესაძლებლობები და სურვილები.

დღეს, საქართველოს განათლების სისტემაში არსებულ გარდამავალ, მრავალი ხარვეზის აღმოფხვრის პერიოდში, ვფიქრობ უკეთეს ხვალინდელ დღეზე, სადაც საუკეთესო ქართველი პედაგოგები კარგად მოწყობილი სკოლის კანონებით და ცოდნით შეიარაღებულები ძლიერ, კონკურენტუნარიან და ბედნიერ თაობებს აღზრდიან. ამ გზების ძიების უფლებას ჩემი 30 წლიანი პედაგოგიური გამოცდილება და ახალგაზრდების სიყვარული მაძლევს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ჟან-ჟაკ რუსო „ემილი ანუ აღზრდის შესახებ“, თბ., 1949წ.
2. ბრძნული აზრების სამყაროში, თბილისი, 1961წ.
3. დ. უზნაძე, განწყობის ფსიქოლოგიის ექსპერიმენტული საფუძვლები, თბ., 1959წ.
4. „ეფექტიანი სწავლება“ – საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროები. 2010წ. (თავიIII, გვ.105-122).
5. ბავშვის უფლებათა კონვენცია, Unicef, 2008წ.
6. www.ucnauri.com.
7. С.Д. Смирнов «педагогика и психология высшего образования от деятельности к личности», М., 2001წ.

Article received: 2015-01-30